

Tradicinės etnografijos mokslinės paradigmos dekonstravimas pomodernioje antropologijoje

Santrauka

Kaip rodo Amerikos ir Europos antropologijos istorija, XX a. pradžioje etnografiniai tyrimai tapo pagrindiniu kultūros analizės metodu. Jie įtvirtino tam tikras privalomas kultūros analizės konvencijas, kurias apibendrina mokslinė etnografinė paradigma. Pomodernioji etnografija kritiškai peržiūrėjo ir dekonstravo mokslinę paradigmą etnografijoje. Buvo pasiūlyta alternatyvioji etnografijos kaip kūrybos koncepcija, kurios teigimu, etnografija yra pasakojimas/pasakojimai, pateikiami pasitelkus subjektyvų diskursą. Šiandieninės etnografijos neapibrėžia nei mokslinė, nei kūrybinė paradigma. Pomodernioji etnografija yra eksperimentinė, mokslinė ir nemokslinė praktika, peržengianti žanrų ir disciplinų ribas.

Įvadas

Kaip rodo Amerikos ir Europos antropologijos istorija, XX a. pradžioje etnografija tampa pagrindiniu kultūros tyrimo metodu. Antropologija, kuri remiasi etnografija, pakeičia XIX a. teorines kultūros studijas (arm-chair anthropology), kurios 1) etnografinius tyrimus naudojo tik kaip duomenis, t.y. antropologai neatlikinėjo tyrimų patys, o rėmėsi keliautojų, misionierių, savo asistentų darbais apie kultūras (pvz., J.Frazeris, E.B.Tyloras); 2) etnografiniai duomenys buvo panaudojami kartu su archeologiniais, folkloriniais, istoriniais duomenimis (pvz., H.Spenceris, L.H.Morganas). Pagal naują etnografijos sampratą antropologo dalyvavimas lauko tyrimuose yra privalomas; etnografiniai duomenys turi būti pagrindiniai duomenys, kurie panaudojami rašant antropologinius darbus.

Naujos etnografijos sampratos formavimosi istorijoje svarbūs buvo teoriniai metodologiniai antropologų svarstymai ir pati etnografinė praktika - lauko tyrimai. 1864 m. E.B.Tyloras išleido veikalą *Antropologijos pastabos ir klausimai* (*Notes and Queries of Anthropology*)-viena iš svarbiausių ano meto teorinių darbų etnografinių tyrimų tema. Šioji knyga turėjo padėti keliautojams, misionieriams ir kitiems žmonėms, renkantiems antropologinę

informaciją, kaupti reikalingus, teisingus ir tikslius duomenis apie kultūras. *Antropologijos pastabos ir klausimai* turėjo Tyloro sudarytus klausimynus. Kitas reikšmingas šios knygos leidimas pasirodė 1912 m. Čia buvo pabrėžiama, jog svarbu mokėti tiriamų gyventojų kalbą; atliekant tyrimus, reikia vengti konkrečių, tiesioginių klausimų, būtina ypatingą reikšmę skirti neįveikiamai į klausimynus informacijai, kurią suteikia vietiniai gyventojai ir pan.

Lauko tyrimus antropologai pradėjo atlikti XIX a. pabaigoje (pvz., C.G.Seligmanas, W.H.Riversas). Moderniusius laiko tyrimus atliko F.Boasas ir jo mokiniai (A.L.Kroeberis, R.H.Lowie'is ir kt.)¹. Boaso tyrimai sietini su neevoliucine perspektyva (Boaso antropologijos mokykla vadinama *istorinio partikuliarizmo* vardu). Buvo taikomas Boaso pasiūlytas, indukcinis-sintetinis metodas, kuris reikalauja pradėti nuo empirinių duomenų ir tik po to eiti prie išvadų apie tam tikros kultūros raidą (evoliucionistai taikė dedukcinį metodą: ieškojo empirinių duomenų, turėdami bendrąsias prielaidas). Manoma, jog reikia tyrinėti ne atskiras kultūros dalis (religiją, papročius ir pan.) kaip siūlė E.B.Tyloras, bet visą kultūrą kaip vientisą ir neprištarinę visumą. Boaso lauko tyrimų koncepcija tapo etnografinio metodo pagrindu.

Etnografijos klasika laikomas

B.Malinowskio veikalas *Vakarų Ramiojo vandenyno argonautai* (*Argonauts of the The Western Pacific* [1922]). Malinowskis praplėtė Boaso lauko tyrimų koncepciją, pasiūlydamas tokias konvencijas kaip mokslinių tyrimo metodų taikymas ir stebėjimas dalyvaujant (*participant observation*), o kartu įtvirtindamas ir etnografinio rašymo principus: kultūrinį reliatyvizmą, tarpkultūrinį supratimą (*crosscultural comprehension*), objektyvų diskursą ir kt.²¹ Nuo *Vakarų Ramiojo vandenyno argonautų* išleidimo pradžios apie etnografiją galima kalbėti ne tik kaip apie lauko tyrimus, bet įvardinti ją kaip tekstą. "Etnografijai-tekstui" šiame darbe bus skiriamas pagrindinis dėmesys.

Antropologiniai tyrimai, kurie rėmėsi Malinowskio sukurto pavyzdžio etnografija, buvo laikomi moksline kultūros analize. Mokslinę etnografijos paradigmą sudarė minėtosios etnografijos konvencijos. Nemoksliniai kultūros analizės būdai, pavyzdžiui, kultūros istorija, kurią reprezentavo F.Boaso mokykla, tebebuvo antropologijos periferijoje.

XX a. septintajame dešimtmetyje antropologai peržiūrėjo tradicinę mokslinę etnografiją. Etnografija neišpildo mokslinių etnografinių konvencijų lūkesčių, kurie, anot antropologijos klasikų (B.Malinowskio, R.Radcliffe-Brown ir kt.), turėjo garantuoti tiesą apie kultūrą. Tradicinėse etnografijose įvardijama kultūra yra dalinis konstruktas, vienas iš daugelio galimų pasakojimo būdų² apie tą kultūrą. Taigi etnografija yra subjektyvus, interpretacinis ir ideologinis žanras.

Šiame straipsnyje kalbėsiu apie tradicinės etnografijos - pagrindinio kultūros studijų metodo XX a. trečiojo - septintojo dešimtmečių antropologijoje - mokslinės paradigmos kritiką pomodernioje aštuntojo ir devintojo dešimtmečių antropologijoje, pateiksiu etnografijos kaip kūrybos (*fiction*) sampratą, taip pat apibūdinsiu pomoderniąją eksperimentinę etnografiją, kuri bando ieškoti naujų kultūros analizės būdų.

Apibrėžimai

Šiame straipsnyje bus kalbama apie amerikiečių antropologiją ir etnografiją. Samprata "antropologija" vartojama "kultūrinės antropologijos" prasme. Tai - praeities ir dabarties kultūrų aprašymas ir tyrimas³. Etnografija yra "tyrimo būdas, kai antropologas atidžiai stebi, užrašinėja, o taip pat dalyvauja kasdieniniame kitos kultūros gyvenime - tai vadinama lauko tyrimais (*field-work research*)- ir po to rašo pranešimus apie tą kultūrą, pabrėždamas vaizduojamas detales"⁴. Tradicinės antropologijos ir tradicinės etnografijos terminai yra susiję su trečiojo ir septintojo dešimtmečių laikotarpiu, su etnografija, kuri vadovavosi B.Malinowskio tradicija, ir su antropologija, kurią perteikė ši etnografija. *Pomodernioji antropologija* ir *pomodernioji etnografija* apibendrina septintojo-dešimtojo dešimtmečių antropologijos teoriją ir praktiką. Mokslinė etnografija - tai etnografija, kuri taikė mokslinius tyrimo metodus ir specifines etnografines konvencijas kaip kultūrinio reliatyvizmo, kultūros kaip vien-tisos ir neprieštaringos sistemos reprezentacijos, tarpkultūrinio supratimo ir pan. pavyzdžius. *Mokslinės etnografijos* sąvoka, kaip minėta, nėra nuoroda į *mokslą* pozityvistine prasme. *Kultūros* sąvoka - tai "išmokti elgesio ir mąstymo modeliai, būdingi socialinei grupei".⁵

Mokslinės etnografijos paradigmos dekonstravimas.

Etnografinė mokslinė paradigma - dalinis konstruktas

Mokslinę etnografijos paradigmą visų pirma kritiškai tikrino pati tradicinės etnografijos praktika. Etnografijos modeliai, nagrinėjantys tą pačią kultūrą būdavo visiškai skirtingi: pavyzdžiui, M.Mead ir D.Freemano moksliniai projektai⁶ apie Samoa gyventojus⁷. Mead vaizduojami Samoa salų gyventojai yra patrauklūs, nesuvaržyti seksualiniu požiūriu, gyvenantys harmoningai ir be prieštaravimų, be tokių problemų ir konfliktų, kurie kyla Amerikoje. Freemano teigimu, Samoa

gyventojai yra žiaurūs ir turintys polinkį griauti. Autorius teigia, kad Mead pavaizdavo Samoa visuomenę neteisingai. Jis pateikia daugybę pavyzdžių iš istorinių šaltinių ir savo paties tyrimų, patvirtinančių jo argumentus. Freemanas sėkmingai įrodo, kas buvo aišku savaime, jog Mead sukonstravo dalinį Samoa kultūros paveikslą, norėdama išdėstyti moralines ir praktines pamokas Amerikos visuomenei, pateikdama galimos Amerikos alegoriją. Nepaisant suvokimo, jog Mead etnografija yra konstruktas, Freemanas pateikia savo darbą apie Samoa kaip vienintelį teisingą mokslinį variantą. Tačiau, nors ir empiriškai argumentuotas, Freemanas darbas taip pat yra alegorinis (pavyzdžiui, remiantis R. Benedict klasifikacija, tai būtų dionisiškos žmogaus prigimties alegorija). Freemanas kultūros reprezentacija taip pat yra dalinė, nulemta sociobiologinio metodo, kurį jis naudoja rašydamas etnografiją. Jo darbas (kaip ir Mead) - vienas iš daugelio būdų kalbėti apie Samoa.

Problemos kyla ne tik dėl to, jog etnografijos metodai skirtingi, bet ir dėl to, kad jie panašūs. 1983 m. Amerikos antropologė Florinda Donner buvo apkaltinta plagijavimu ir apgaule. Rebecca'os B. DeHolmes nuomone, Donner etnografinis tyrimas *Shabono: tikri nuotykių tolimoje ir magiškoje Pietų Amerikos džunglių širdyje* (*Shabono: A True Adventure in the Remote and Magical Heart of the South American Jungle* [1982]) yra faktų, paimtų iš kitų šaltinių ta pačia tema (daugiausia iš *Yanoama: baltaodės merginos, pagrobtos Amazonės indėnų, pasakojimas* [*Yanoama: Narrative of a White Girl Kidnapped by Amazonian Indians* (1965)]) ir Donner fantazijos mišinys⁸. Jei faktai ir buvo pasiskolinti iš kitų šaltinių bei perrašyti - ar tai yra blogai? D. Picchi nuomone, antropologinė informacija, įtraukta į Donner knygą, gali būti atsiminta iš gausios literatūros ir tyrimų apie Yanomamo indėnus⁹. Kritikuojantiems Donner antropologams turėtų būti svarbu ne tai, ar Donner iš tiesų atliko lauko tyrimus ir jais remdamasi parašė etnografiją, ar perrašė kai kuriuos faktus iš kitų šaltinių, ar ne, bet veikiau profesionalumo, asmeninio pasakojimo, moksliskumo ir kiti su mokslinės etnografijos

rašymu susiję klausimai, kuriuos iškelia jos tyrimas.

Malinowskio *Dienoraštis*

Vienas iš pirmųjų darbų, iškėlusiu nemažai problemų dėl lauko tyrimų pobūdžio, etnografijų rašymo ir jų moksliskumo buvo Malinowskio *Dienoraštis tikraja šio žodžio prasme* (*A Diary in the Strict Sense of the Term* [1967]). Informacija, pateikta *Dienoraštyje* apie Malinowskio Trobriand tyrimus prieštarauja faktams, pateikiamiems veikale *Vakarų Ramiojo vandenyno argonautai* (*Argonauts of the The Western Pacific* [1922]) - klasikinei mokslinei etnografijai. Pavyzdžiui, dalyvaujantis, stebintis autoritetas, suprantantis ir atjaučiantis, geraširdis stebėtojas, tapęs mokslinės etnografijos stiliaus konvencija ir sutinkamas Malinowskio etnografiniuose tyrimuose, neaptinkamas *Dienoraštyje*. Autoritetingas antropologas *Dienoraštyje* yra hipochondriška, dažnai depresyvi asmenybė, nuolat fantazuojanti apie Trobriand ir Europos moteris, kovojanti su savo moraliniais įsitikinimais.

Dienoraštis atskleidė etnografinių tyrimų realybę; jis paskatino suvokti tokių tyrimų sudėtingumą ir patvirtino tai, jog visi etnografiniai tekstai, kurie remiasi lauko tyrimais, yra tik daliniai konstruktai. Reikia pasakyti, kad etnografijos tyrimai negali paprasčiausiai pažymėti, objektyviai užrašyti patyrimo duomenų, kadangi jie yra prieštaringi. Galima būtų teigti, jog etnografijos tyrimų perteikiamas supratimas yra etnografinio rašymo, bet ne etnografinio patyrimo dalis¹⁰. Etnografija nėra patyrimo aprašymas; tai - priemonė, perteikianti patyrimą. Aprašytas patyrimas tampa patyrimu tik rašant, etnografijos puslapiuose¹¹. Šia prasme Malinowskis *sukūrė* Trobriand gyventojus iš begalės kasdieninių užrašų, dokumentų, atsiminimų ir pan. Taip pat sukūrė ir save patį, antropologą, atliekantį lauko tyrimus, veikėją, kurio įvaizdis etnografijoje vėliau bus plėtojamas M. Mead ir kitų antropologų. Dienoraštis yra viena svarbi sudėtingos situacijos

versija, toks pats dalinis konstruktas kaip ir *Argonautai*. Abu variantai, žinoma, neišsemia visų galimybių kalbėti apie Trobriand¹².

Tradicinės etnografijos konvencijos - retoriniai konstruktai

Malinowskio *Dienoraštis* anuo metu paskatino pažvelgti į tradicinės mokslinės etnografijos konvencijas¹³ kaip retorinius konstruktus. Objektvūs diskursas, duomenų rinkimas, stebėjimas dalyvaujant (*participant observation*), dėmesys kasdieniniam gyvenimui, kultūrinis reliatyvizmas, tarpkultūrinis supratimas (*crosscultural comprehension*), neprieštaringas kultūros kaip vientisos sistemos vaizdas ir kitos mokslinės paradigmos dalys darėsi problemiškos. Objektvūs diskursas etnografijoje yra susipynęs su subjektyviu, duomenų rinkimas, stebėjimas dalyvaujant, dėmesys kasdieniniam gyvenimui negarantuoja "objektyvios tiesos" apie kultūrą, o tokios etnografijų rašymo sąlygos kaip kultūrinis reliatyvizmas ir tarpkultūrinis supratimas yra neįgyvendinamos¹⁴. Kultūra kaip vientisa ir neprieštaringa sistema - įprastas tradicinės etnografijos modelis ir idealas - neatitinka tikrovės. Šiame kontekste rašymo stilius, kurį apibūdino "objektai", "aprašymai", "faktai", "apibendrinimai", "eksperimentai", "tiesa", "patikrinimai", "patikimumas", "pagrįstumas" ir panašios sąvokos, apibūdintas mokslinė retorika, kurią reikėjo apmąstyti iš naujo. Peržiūrėtas ir etnografiniame tekste pateikiamas ar numanomas antropologo, instituciškai įteisinto, besiremiančio unikalia asmenine patirtimi apie tam tikrą kultūrą, autoritetas.

Dekonstravus mokslinę etnografinę paradigmą, buvo pripažinta literatūrinė¹⁵ etnografijos pusė. Etnografija imama suvokti kaip pasakojimas (ar pasakojimai) apie tam tikrą kultūrą.

Etnografija - pasakojimas **Asmeninis pasakojimas**

Asmeninis pasakojimas (pasakojimas, kurį autorius pateikia kaip savo asmenius išpūdžius, patyrimą ir pan.) antropologijoje visada egzistavo, nors antropologai ir stengėsi būti objektyvūs ir taikyti mokslinius tyrimo metodus. Galima būtų prisiminti tokius etnografinius ir kalbamuosius metu parašytus autobiografinius darbus kaip Davido Maybury-Lewis'o *Laukinis ir nekaltas* (*Savage and the Innocent*) bei Akwe-Shavante visuomenė (*Akwe-Shavante Society*), Jean-Paulio Dumonto Po vaivorykšte (*Under the Rainbow*) ir Vadas ir aš (*The Headman and I*), Napoleono Chagnon *Yanomamo: žiaurūs žmonės* (*Yanomamo: The Fierce People*) ir Studijuojant Yanomamo (*Studying the Yanomamo*), Paulio Rabinowo Simbolinis dominavimas (*Symbolic Domination*) ir Svarstymai lauko tyrimų Maroke tema (*Reflections on Fieldwork in Morocco*)¹⁶. Malinowskio *Dienoraštis* taip pat yra asmeninio pasakojimo pavyzdys. Asmeninis pasakojimas pasitaiko ne tik atskiruose leidiniuose, bet ir tyrimų įvaduose, pirmuose skyriuose (įvairiausi asmeniniai tyrinėtojo išpūdžiai, intarpai, pasakojimai, vertinimai, svarstymai ir pan.).

M.L.Pratt nuomone, toks pasakojimas egzistuoja, kadangi išsprendžia esamą prieštaravimą tarp asmeninės ir mokslinės perspektyvos arba subjektyvaus ir objektyvaus rašymo¹⁷. Dauguma antropologų pripažįsta, jog etnografijos rašymas, laikantis šio žanro taisyklių¹⁸, reikalauja ypatingų intelektualinių pastangų. Labai didelė dalis perkeliama anapus teksto (pavyzdžiui, asmeninis patyrimas, besiskiriantis nuo kultūros kaip visumos koncepcijos). Tai greičiausiai ir paskatina rašyti autobiografijas.

Nors antropologai ir stengėsi neįtraukti į apyvartą nemokslinių darbų, asmeninis pasakojimas etnografijoje yra susijęs su keliautojų, misionierių, prekyvių knygomis, kolonistų aprašymų tradicija. Tokią išvadą daryti leidžia ta pati antropologija (keliautojų, misionierių, kolonistų knygose ir etnografijoje dažnai kalbama apie rašytojo atvykimą,

susitikimą su vietiniais gyventojais, lėtą ir sunkų kalbos mokymosi procesą ir pan.) ir faktas, kad etnografiniai ir neetnografiniai tam tikro regiono diskursai yra panašūs. Pavyzdžiui, kai kurie E.Evans-Pritchardo veikalo Nuer (The Nuer [1940]) epizodai primena Afrikos keliautojų užrašus, pvz., sero Richardo Burtono knygą Centrinės Afrikos ežerų regionai (The Lake Regions of Central Africa [1868])¹⁹. Etnografijoje šių tradicijų laikomasi netgi apibūdinant patį tyrinėtoją. R.Firthas ir B.Malinowskis sukuria daugiaveidžio stebėtojo įvaizdį, kuris dalyvauja, analizuoja ir rašo žvelgdamas iš daugumos požiūrio taško, šitaip sukurdamas atstumtojo įvaizdį, labai populiarių keliautojų literatūroje; tuo tarpu Maybury-Lewis ir E.Evans-Pritchardas save aprašo kaip nusivylusius ir prislėgtus asmenis. Evans-Pritchardo antropologas galėtų būti pavadintas tyrinėtoju bei nuotykių ieškotoju ir palygintas su panašiais įvaizdžiais Afrikos keliautojų užrašuose²⁰.

Etnografiniai tropai ir pasakojimai

Galima kalbėti ir apie būdingus tik etnografijai tropus²¹ bei pasakojimus. Vyraujantys tradicinėje etnografijoje tropai susiję su mokslo retorika. Tai - stebėjimas dalyvaujant, tarpkultūrinis supratimas, kultūrinis reliatyvizmas, objektyvus aprašymas ir pan.

Svarbūs etnografijos elementai yra „patys“ (*selves*) ir „kiti“ (*others*)²². Tai dar vienas mokslinės retorikos pavyzdys. „Kitų“ įvardijimas antropologijoje yra nuolat besikeičiantis aspektas. XVIII a. „kitas“ buvo „kilmingas laukinis“, įvaizdis, turintis terapinę funkciją; devynioliktame - „pirmykštis primityvus žmogus“, „egzotiškas kitas“, „gyva iškasena“, nusakanti netobulą praeitį, kurią turėjo ištaisyti evoliucija. XX a. „kitas“ jau nėra primityvus. „Primityvių visuomenių ir kultūrų“ sąvoką, kuri buvo populiari XIX a. ir XX a. pradžioje, pakeitė „tradicinės visuomenės ir kultūros“ terminai. „Kiti“ XX a. yra tik „duomenys“, „įrodymai“ ar „skirtumai“; tai nėra objektyvūs vienetai²³.

Etnografiniai pasakojimai (kaip ir pati etnografija) yra dvidešimtojo amžiaus produktas. Vienas iš pavyzdžių - etnografijos kaip mokslinio kultūros tyrimo metodo pasakojimas. Struktūralistų ir funkcionalistų etnografijoje įtvirtinami kultūros kaip funkciškai ar struktūriškai junglios visumos pasakojimai, kurie remiasi antropologijos kaip mokslo apie kultūrą - „kompleksišką visumą, kuri sujungia žinias, tikėjimą, meną, moralę, teisę, papročius ir kitus sugebėjimus bei įpročius, kuriuos žmogus įgyja kaip visuomenės narys“ - įvardijimu²⁴. Gerai žinomi įvairūs rasiniai pasakojimai, kalbantys apie biologinių žmonių tipų egzistavimą, kiek vėliau paneigiantys biologinių veiksmų svarbą ir iškeliantys kitus skirtumų tarp žmonių žymenis - kultūrą ir socialinę aplinką²⁵.

Etnografijos kaip pasakojimo (pasakojimų) samprata išvengia mokslinės paradigmos problemų. Teigiama, jog etnografija yra pasakojimas, o ne tikrovės reprezentacija; mokslinio objektyvumo, antropologo autoriteto ir panašūs klausimai dabar nebėra tokie svarbūs. Pasakojanti etnografijos koncepcija įtraukia tokius etnografinio rašymo elementus kaip teksto konstravimą, kūrybiškumą, subjektyvumą, taip pat pripažįsta, jog etnografija gali būti laikoma alegoriniu rašymu, kultūros kritika ar ideologiniu žanru.

Alegorinis rašymas

J.Cliffordas etnografiją laiko alegoriniu rašymu, t.y. rašymu, turinčiu kitas reikšmes, nurodančiu į kitas idėjas ir įvykius²⁶. Jo teigimu, etnografijoje realių kultūros įvykių aprašymas yra susipynęs su papildomais moraliniais, ideologiniais ir kosmologiniais teiginiais, kurie ir daro etnografiją alegoriška.

Minėtas M.Mead darbas apie Samoa kaip ir R.Benedict *Kultūros modeliai* (*Patterns of Culture*, 1934) perteikia etines, pedagogines ir politines reikšmes, susijusias su Amerikos kultūra. Etnografiniai abiejų autorių pasakojimai buvo atsakas į tuometinę jų pačių kultūros situaciją, kurią apibūdino kova su skirtingomis vertybėmis, tradicijų kaita, įvairūs politiniai prieštaravimai. Mead ir Benedict

projektai buvo pasiūlymai spręsti šias problemas. Kitos kultūros buvo įvardytos kaip alternatyvos tuometinei Amerikos kultūrai. Vartojant N.Frye'aus sąvokas²⁷, jų etnografija buvo "identiteto mitai".

Cliffordo nuomone, etnografinė alegorija egzistuoja atsižvelgiant ir į turinio (teiginiai apie kultūras ir jų istorijas), ir į formos (reikšmės, nulemtos tam tikro rašymo būdo) lygmenį. Pavyzdžiui, M.Shostak *Nisa*²⁸ yra mokslinio objektyvumo, Vakarų feminizmo, pačios etnografijos, kontakto ir supratimo alegorija (turinio lygmuo). Šios alegorijos yra pateikiamos, turint mintyse tris alegorinius registrus (formos lygmuo). Pirmasis - vientiso ir neprieštaringo kultūrinio subjekto - mokslinės tiesos šaltinio reprezentacija (Nisa yra *!Kung moteris*, pateikiamas "autentiškas" Nisa pasakojimas, kuris leidžia autorei būti "objektyviai"); antrasis registras - moteriško subjekto konstravimas (Shostak klausia: ką reiškia būti moterimi?; istorija susipina su feministinėmis idėjomis); ir trečiasis - etnografinio rašymo bei santykio su subjektu istorijos registras, kurį reprezentuoja intymus dialogas, kartu kurdamas tobulo bendravimo, tarpusavio supratimo, teisingos etnografinės reprezentacijos alegoriją²⁹.

Etnografiniai tyrimai priklauso įvairioms alegorinio rašymo tradicijoms. Pavyzdžiui, Shostak knyga priskirtina "etnografinio pastoralinio" rašymo manierai³⁰. Ši tradicija paprastai skiria visuomenės, kurios yra raštingos ir kurios neturi rašto. Jos nuostata tokia: tradicinės visuomenės ir kultūros nyksta, o etnografija "išgelbėja" nykstančias kultūras (suprantama, "išgelbėja" tekste). Šie alegoriniai elementai aptinkami ne tik tradicinėje etnografijoje, bet ir 7-ojo ir 8-ojo dešimtmečių antropologų darbuose. Jie nėra teisingi, kadangi tiriamos visuomenės yra raštingos, gerai žino pasakojimus apie save ir gali mesti iššūkį etnografiniams tekstams, spausdindamos savo darbus (pvz., Amerikos indėnai, Samoa salų gyventojai ir kt.). XX a. kultūros ir visuomenės keičiasi, tačiau neišnyksta. Etnografija kaip konstruktas nėra tas tarpininkas, kuris išgelbėja kultūrą savo tekste.

Kultūros kritika

Etnografijos pasakojimo formą papildo ir etnografijos kaip kultūros kritikos suvokimas³¹. Etnografija kaip kritika yra būdas, kuris leidžia tirti savo visuomenę ir kultūrą. Tradicinė etnografija gali būti laikoma Vakarų civilizacijos, kaip kapitalizmo formos, kritika. Bendriausios ir populiariausios temos bei istorijos, susijusios su šia kritika, būtų tokios: dėmesio gamtai išsaugojimas tiriamose kultūrose (tuomet, kai Vakaruose grėsė ekologinės katastrofos), taip pat netarpiško, intymaus kolektyvinio gyvenimo būdo ir šventumo jausmo (jau prarasto Vakaruose) kasdieniniame gyvenime išlaikymas.

Konkretus pavyzdys galėtų būti britų antropologijos kultūros kritika. Remdamiesi Malinowskio ir Evans-Pritchardo pavyzdžiu, britų antropologai savo darbuose kaip vienodo lygio kategorijas lygino raganavimo praktikas (witchcraft) ir magiją su Vakarų mokslu ir sveiku protu. Taip pat buvo nagrinėjamos pagrindinės Vakarų institucijos - politika, ekonomika, religija, institucijos, susijusios su giminystės ryšiais. Kartu buvo klausama, kaip gentinės visuomenės, kurios neturi tokių institutų, atlieka tas pačias funkcijas. Kitokie visuomenės organizavimo būdai gali būti tokie pat racionalūs sprendimai kaip ir vakarietiški, ar netgi geresni. Ekonominės politikos, kurią Vakarų Europos šalys bandė įgyvendinti Centrinėje Afrikoje, katastrofos priminė, kad verta atsižvelgti į vietinių gyventojų ekologijos žinias, kurios gali būti naudingesnės už vakarietišką patirtį. Nesėkmingas Vakarų biomedicinos taikymas skatino pripažinti tradicinius gydymo metodus³².

Etnografija - ideologinis žanras

Pasakojimai yra ne tik reikšmės, bet ir galios struktūros. Etnografija yra rašymo forma, susijusi su politika. "Kultūros" sampratos etnografijoje įspraudžiamos į kolonijinio valdymo, kapitalizmo, klasinio dominavimo kontekstus. Pavyzdžiui, pasakojimai apie Šiaurės Amerikos indėnų asimiliavimą gali būti

laikomi priespaudos įteisinimu. Asimiliacijos pasakojimai įvardija indėnų išnykimą, šitaip pateisindami žemės pardavimą ar jos nuomą baltiesiems. Minėti rasiniai pasakojimai pagrindė baltųjų rasės viešpatavimą. Dabartiniai integracijos politikos pasakojimai yra susiję su bandymais įtraukti "kitus" į savo kultūrą. Amerikos juodųjų atveju kalbama jau ne apie "negrus" ("negroes"), "juoduosius" ("blacks"), bet apie "Afrikos amerikiečius" ("African Americans"), Amerikos indėnų - ne apie "indėnus" ("Indians"), bet "vietinius amerikiečius" ("Native Americans").

Pasakojimų funkcionavimas

Prieš pradėdamas rašyti kiekvienas antropologas jau turi galvoje tam tikrus pasakojimus, kurie susistestina lauko tyrimo stebėjimus. Pirmieji antropologai rėmėsi misionierių, kolonijų administratorių, prekeivių, keliautojų užrašais, taip pat etnografiniais tyrimais, kurie nebuvo pagrįsti lauko tyrimais (Malinowskio literatūrinis modelis buvo J.Frazeris³³). Vėliau tyrimo istorijos Argonautuose, Mead populiariame darbe apie Samoa ir R.Firth Mes Tikopia (*We the Tikopia*) tapo pasakojimais, kuriais vadovavosi visi kiti profesionalūs darbai apie vadinamuosius egzotiškus pasaulius. Dabar istorijas taip pat žino žmonės, kurie yra tyrinėjami. Dėl to etnografinis dialogas yra dialogas, susijęs su bendrąja schema, kuria dalijasi ir antropologai, ir tiriamieji.³⁴

Pomodernioji etnografija

Bendriausi teoriniai principai

Pomodernioji etnografija apmąsto ir modeliuoja tam tikrus principus, kurie teigia, jog visos koncepcijos yra ribotos, o visos konstrukcijos yra santykiškos, jog tai, kas laikoma socialine tiesa, dažnai yra politiškai motyvuota nuostata. Etnografija panaudoja daug naujų teorinių principų ir išbando įvairias rašymo strategijas. Atkreipiamas dėmesys į kontekstą, kuriame rašomi tekstai, ir į tekstų skaitymo bei jų atgaminimo politiką.

Dauguma etnografijos formų yra eksperimentinės - jų neįstengtų apibrėžti jokia etnografinės praktikos ar rašymo paradigma. Būtų galima paminėti kai kuriuos bendruosius aspektus.

Viena iš pagrindinių kategorijų, susijusių su pomoderniąja etnografija yra reflektyvumas. Terminas, nusakantis reflektyvumo savybę, apibūdina kiekvieną tekstą, kuris atkreipia dėmesį į savo kūrimą³⁵. Reflektyvumas yra naudingas kaip savarankiškos analizės ir politinio sąmoningumo būdas³⁶. Plačiausia prasme reflektyvumas reiškia sąmoningą tyrinėtojo suvokimą, jog jis, tyrinėtojas, yra prasmis apie "kitus" šaltinis. Taigi antropologas turi pripažinti lingvistinius ir kūrybinius etnografijos elementus. Rašantysis turi atkreipti dėmesį į įvairius tropus, pasakojimus (pvz., į pomoderniosios antropologijos tropus: ideologijos pabaigą kaip didžiųjų pasakojimų ir teorijų išnykimą) ir etnografijos nesėkmę kaip tradicinės etnografijos kritiką), taip pat aptarti antropologinės praktikos prielaidas, t.y. įvairius politinio, ekonominio ir istorinio konteksto klausimus.

Pomodernioje etnografijoje reprezentaciją keičia įžvalga, išjautimas į pasaulį (*evoking the world*). Nesistengiama pateikti sistemos ar pagrindinių įvykių reprezentacijos, tikslios jų sekos. Dabartinis rašymas pateisina fragmentiškumą, neišdailintą rašymą ir bandymus pasiekti įvairių rezultatų ar efektų (pvz., tokį rezultatą ar efektą, kuris apstulbintų skaitytoją). Pomodernioje etnografijoje jau neaptiksime kultūros kaip visumos įvaizdžio. Pateikiama versija yra neišbaigtas ir neapibrėžtas pasaulis, įvardijantis tai, jog didelė mūsų žinių dalis apie kitas kultūras yra sąlygiška, jog tai probleminis dialogo tarp subjektų, taip pat vertimo ir projekcijos rezultatas³⁷.

Pomoderniąją etnografiją taip pat apibūdina dialogas ir polifonija. Monofoniškas autoritetas yra nepatinkamas, o todėl kritiškai įvertinamas. Tiriamieji žmonės laikomi koautorais, o antropologas - perrašinėtoju, interpretuojančiu stebėtoju ar tarpininku. Etnografija pateisina ne tik polifonišką rašymą, bet ir skaitymą su

daugeliu krypčių.

Etnografija rašoma žvelgiant iš įvairių perspektyvų. Feministinės, etninių mažumų, nevakarietiško kultūrų atstovų perspektyvos yra itin svarbios alternatyvos ilgai vyravusiam tradiciniam etnografiniam diskursui, suponavusiam baltųjų Vakarų kultūros atstovų požiūrius.

Pomodernioji etnografija iš principo abejoja, jog kuris nors diskursas gali būti privileijuotas, o tam tikra teorija ar metodas - universalūs, ir kritiškai žvelgia į visas ankstesniąsias etnografines paradigmas. Teigiama, jog tradicinis etnografinis diskursas yra vienas iš daugelio galimų diskursinių paradigmu. Visos paradigmos nėra galutinės ir yra atviros kaitai. Bandydami paaiškinti kosmopolitiškas šiuolaikinio pasaulio kultūros formas, antropologai stengiasi tiek loginiu, tiek chronologiniu požiūriu nepripažinti Vakarų patirties ar kitų šios patirties modelių prioriteto.

Eksperimentinės etnografijos formos

Pomoderniąją etnografiją apibūdina įvairios rašymo strategijos. Kitu atžvilgiu įvardijamas asmuo: objektyvios patirties retoriką pakeičia autobiografinis ir ironiškas diskursas. Kai kuriuose darbuose gilinamasi į informantų ar antropologo diskursą, skaitytojas įtraukiamas į kultūros analizės procesą.

Marcus'as ir Fisheris³⁹ nurodo tris šiuolaikinių eksperimentinių tekstų grupes, kurias apibūdina skirtingos rašymo strategijos. Tai psichologinio reflektyvumo, realizmo ir modernizmo tekstai. Psichologinio reflektyvumo etnografiją apibūdintų komentarai, reflektuojantys patirtį, jausmus, dėmesys sapnams, asociacijoms, įvairiems psichiniams reiškiniams⁴⁰. Realistinės etnografijos turi daug bendrų bruožų, saistančių ją su tradiciniu rašymu (pvz., antropologas šiuo atveju yra autoritetingas mokslininkas - išlaikomas atstumas tarp savo paties ir analizuojamo kultūros patyrimo), tačiau, kaip ir psichologinio reflektyvumo etnografijoje, naudoja kitokias rašymo strategijas negu tradicinė etnografija. Pavyzdžiui, gyvenimo

istorijos aprašymas (M.Shostak *Nisa: The Life and Words of a !Kung Woman*, 1981), V.Crapanzano *Tuhami: Portrait of a Moroccan*, 1980) įvardija antropologo ir tiriamųjų santykius, naudoja dialogą, pateikia daug perspektyvų, konstruoja tekstą kaip bendrą darbo tarp antropologo ir tiriamųjų rezultatą.

Modernizmo etnografijoje⁴¹ pabrėžiama diskurso tarp antropologo ir subjekto svarba. Toksai diskursas pateikiamas kaip dialogas. Dialogas yra susijęs su pastangomis pateikti tekste daug skirtingų balsų, sužadinti skaitymą iš daugelio perspektyvų. Dialogą kaip teksto rašymo strategiją apibūdina keletas retorinių pasirinkimų rašant etnografijas: keletas autorių, t.y. antropologo ir tiriamųjų tekstas (tekstas pateikiamas kaip bendras jų darbas), siurrealizmas (tekstas pateikiamas kaip mišlė, interpretuojant prašoma skaitytojo pagalbos), diskursas (tekstas perteikiamas kaip kūrybinga verbalinė sąveika, šiuo atveju reikšmingas yra žodinis diskursas, taip pat pabrėžiamas teksto suvokimo problemos) ir dialogas (etnografinio žinojimo, kuris yra subjektyvus ir tiesiogiai priklauso nuo dialogo su kita kultūra, įvardijimas). Modernizmo etnografija įtraukia skaitytoją į kultūros analizės procesą⁴².

Eksperimentinę etnografiją bandoma klasifikuoti ir kitais atžvilgiais. G.E.Marcus'as ir M.M.J.Fisheris⁴³ kalba apie politinės ekonomijos (political-economy) ir patyrimo (kitaip sakant, asmenybės problemų) etnografiją (ethnographies of experience, ethnographies based on personhood). P.Williso etnografijos veikalas *Mokymasis darbui (Learning to Labour, 1977)* galėtų būti priskirtas prie šiuolaikinių eksperimentų, kurie į pirmą vietą iškelia istorinį, ekonominį ir politinį kontekstus. Tokia etnografija ieško veiksmingų būdų, kurie leistų aprašyti etnografinius subjektus atsižvelgiant į platesnį, istorinį politinių ir ekonominių sistemų kontekstą. Mokymasis darbui - tai bandymas suprasti remiantis vienos socialinės grupės kultūros tyrimų duomenimis, kaip funkcionuoja kapitalistinė politinės ekonomijos sistema ir kokią įtaką ji daro nagrinėjamai socialinei grupei.

P. Willis'o darbas iliustruoja dar vieną polinkį, kurį atskleidžia pomodernieji tekstai. Čia kalbama apie tai, jog kultūros kaip integralios sistemos analizę pakeičia kultūros formų tyrimai. Willis kultūra yra kasdieninis individų atsakas į kapitalistinės sistemos principus. Kultūra yra klasės kultūra arba subkultūra, istorinė konstrukcija, kuri atsiranda kurioje nors grupėje pasipriešinant ar prisitaikant prie aplinkos tam tikru istoriniu laikotarpiu.

Kitas paminėtas eksperimentas - dėmesys asmens problematikai (žmogaus sugebėjimams ir veiksams, mintims apie save, emocijų raiškai ir pan.) rodo, kad autoriai, norėdami suprasti kultūros ypatumus, bando sutelkti dėmesį į ne tokias paviršutiniškas ir patvaresnes reikšmių struktūras⁴⁴. Tokie eksperimentai skiria didelį dėmesį įvairioms teorijoms ir koncepcijoms, kurias perteikia vietiniai pasakojimai ir komentarai. Tai dažniausiai būna pasakojimai ir mintys apie asmenybės vystymąsi ir gyvenimo ciklą, mąstymą, lyties skirtumus, emocijų raišką ir pan. Pavyzdžiui, R. Levy'io etnografiniame tyrime *Taitiečiai: mintys ir patirtis visuomenės salose (Tahitians: Mind and Experience in the Society Islands, 1973)* kalbama apie individų kultūrą, kuri analizuojama nagrinėjant individų emocinę raišką, jų pačių mintis ir komentarus apie emocijas bei jų raiškos būdus. Visuomeninis gyvenimas nėra Levy'io dėmesio centre. Kultūra yra susiaurinama iki individų kultūros, ji perteikiama pasitelkus individualų, o ne visuomeninį (kaip tradicinėje etnografijoje) patyrimą. Kartu tokia analizė yra tam tikras būdas, kuris leidžia kalbėti apie Taiti kultūrą, individualiame patyrimo ieškoti bendrosios kultūros modelių.

Dar vienas būdingas eksperimentas - kultūros istorija. Jau Boasas, Kroeberis, E. Sapiras ir kiti kultūrą laikė kultūros bruožų rinkiniais, kuriuos lemia tam tikros istorinės aplinkybės. R. G. Foxo nuomone, dabartinė kultūros istorija yra tokia pati kūryba (*fiction*) ir konstrukcija kaip ir etnografija, tačiau čia nėra kai kurių kūrybos elementų, kurie aptonkami etnografijoje. Pvz., kultūros istorija, nebando pateikti kultūros visumos vaizdo. Ji kalba apie istorijos raidą, individų ketinimus.

Tai yra intencijų, atsitiktinumų ir santykių tarp žmonių, kronika, kuri kinta keičiantis laikui. Ji nesiekia pateikti tikro gyvenimo portreto kaip etnografija. Kadangi tai istorija, ji pripažįsta, kad pateikia dramatinę formą. Priešingai negu etnografija, kuri niekada nesiekie kritiškai įvertinti "kitų", kultūros istorija kelia klausimą, kas yra tie "kiti" ir kaip jie atsirado antropologiniame diskurse⁴⁵.

Etnografijos tekstas gali būti kuriamas kaip literatūros kūrinys. Tokiuose tekstuose antropologai laisvai pasirenka literatūros žanrą, kuris perteikia etnografinę medžiagą ir konkrečius tyrimus. Etnografinis patyrimas konstruojamas kaip poema (pvz., A. D. Austinas, 1996), kaip drama (J. Mienczakowski, 1996), autobiografija (M. Edelmanas, 1996), T. G. Foltzas, W. Griffinas, 1996)⁴⁶. Net įvadai ir teoriniai straipsniai rašomi kaip literatūra. Pavyzdžiui, C. Ellis'as ir A. P. Bochneris savo įvadą teorinių ir etnografinių tekstų rinkiniui *Composing Ethnography* kuria kaip laisvą dialogą, kuris atitinka pjesės žanro reikalavimus. Aprašoma toji aplinka, kurioje vyksta veiksmai, kiti veikėjai (šiuo atveju šunys), antropologų - dramatos veikėjų - nuotaikos ir jausmai. Kartu tyrimas atliepia ir tokie straipsnių rašymo reikalavimus čia aptinkame nuorodas ir literatūros sąrašą.

Etnografinis tekstas ne tik gali būti kuriamas kaip literatūros kūrinys, bet ir analizuojamas kaip toks. Kalbant apie tokią kritiką, dėmesys skiriamas tokiems kultūros reprezentacijos diskurso aspektams: kas kalba, kas rašo, kur ir kada, kam ir su kuo, ar egzistuoja vienokie ar kitokie instituciniai ar istoriniai suvaržymai. Šitaip Malinowskio rašymo analizė atskleidė literatūrinius ir etnografinius modelius, kurias jis rėmėsi savo darbuose. Sprendžiant iš Malinowskio dienoraščio, didelę įtaką jam padarė Conrado Tamsos širdis (*Heart of Darkness, 1899*)⁴⁷. Conrado vardas Malinowskiui buvo gilumo, kompleksiskumo ir subtilumo simbolis. Savo gyvenimą Dienoraštyje Malinowskis dažnai perteikdavo Conrado žodžiais. Galima atpažinti net pasikartojančias temas, susijusias su Tamsos širdimi. Abu veikalai perteikia identiteto krizę.⁴⁸ Savo

rašymo maniera Malinowskis primena Zolia. Tai - natūralistas, turimus duomenis bandantis derinti su pakylėta atmosfera, mokslinius-kultūrinius aprašymus siekiantis pakeisti humanistinėmis alegorijomis, kurios turi moralinį atspalvį.⁴⁹

Antropologai atkreipia dėmesį į kitus eksperimentus, susijusius su bandymais veiksmingiau aprašyti ir išnagrinėti kultūros patyrimą. Šiuose eksperimentuose išbandomi skirtingi reprezentacijos žanrai ir būdai. Etnografinė poetika bando rasti autentiškus būdus, kurie leistų perskaityti vietinių kultūrų žodinius pasakojimus kaip literatūros formą, nagrinėja pačių antropologų literatūrinius⁵⁰ veikalus, studijuodama vietinę literatūrą, gretina etnografiją ir literatūros kritiką. Etnografinis filmas kelia tokias pačias pasakojimo ir autoriteto, pateikimo ir refleksijos problemas kaip ir etnografijos rašymas. Etnografinis filmas negali pakeisti etnografijos, tačiau jis yra pranašesnis lyginant su rašymu tose kultūrose, kur vizualinės informacijos pateikimo priemonės yra veiksmingesnės ar labiau priimtinos ir paplitusios. Etnografinis romanas pateisina subjektyvų diskursą. Tai yra būdas aprašyti ir analizuoti kultūros patirtį, kuri nepatenka į mokslinę monografiją.

Išvados

Pomodernioji antropologija dekonstravo mokslinę etnografinę paradigmą ir atkreipė dėmesį į kūrybinį etnografijos pobūdį. Mokslinis ir literatūrinis diskursas etnografijoje yra du lygiaverčiai ir vienas kitą papildantys aspektai kultūros analizėje. Etnografija yra jungli teksto

Etnografija - mokslas ir kūryba?

Daugelis antropologų neneigia mokslinės etnografijos vertės. Pasak Cliffordo, geriausia etnografinė literatūra, pavyzdžiui, Malinowskio Argonautai, yra sudėtingai pagrįsta ir teisinga, tačiau duomenys, kaip ir bet kurie faktai moksle, yra suklasifikuoti, įjungti į tam tikrą kontekstą, perpasakoti ir įsakmiai pabrėžti. Tokia tiesa apie kultūras yra reikšminga ir prasminga tam tikroms interpretacinėms bendruomenėms tam tikru istorijos laikotarpiu⁵¹.

Mokslinis ir literatūrinis diskursas tradicinėje etnografijoje negali būti padalintas į dvi nesusijusias kategorijas. Etnografiniame tekste šiuodvi pusės egzistuoja kartu. Mokslinis kultūros tyrimas yra tik vienas galima žvilgsnis į kultūrą, mokslinis diskursas - viena galima rašymo strategija. Mokslas ir literatūrinė kūryba (fiction) antropologijoje gali būti laikomi ne prieštariniais, bet vienas kitą papildančiais kultūros analizės būdais (Rabinow, 1986)⁵². Bandant sugretinti abi perspektyvas ir siekiant pabrėžti antropologinės kultūros analizės specifiką, tradicinę etnografiją taip pat galima laikyti etnografinę kūryba (controlled fiction)⁵³, t.y. kūryba, kurią varžo tam tikri mokslinės etnografijos susitarimai.

rašymo praktika: rašymas, imperinė galia, visa apimanti kritika ir dialogas tarp kultūrų, kultūrų interpretavimas, kūrybinis procesas, pasakojimas, konstruktas, mokslinis tyrimas ir eksperimentas, kurio neįstengia suvaržyti nei žanrai, nei disciplinos.

Išnašos

- ¹ Žr. Bohannan P., Glazer M. *High Points in Anthropology*, New York: Mc Graw-Hill, Inc., 1988, p. 82.
- ² Svarbūs buvo ir kalbamuju metu rašyti R.Radcliffe-Brown bei vėlesnieji kitų antropologų darbai (pvz., M.Mead).
- ³ Pasakojimas yra nuoseklus įvykių ar įvykių sekos perteikimas. Čia pagrindiniai elementai yra siužetas (*story*), diskursas (*discourse*) ir įvardijimas (*telling*). Siužetas yra abstrakti įvykių, kurie sudaro sistemą, sintagminę struktūrą, seka. Diskursas yra tekstas, kuris perteikia siužetą, pasitelkdamas į pagalbą tarpininką (novelę, mitą, paskaitą, filmą, pokalbį ir pan.). Įvardijamas veiksmas, pasakojimo pateikimas, komunikacinis procesas, kuris įspraudžia siužetą į diskursą.
- ⁴ Harris M. *Kultūrinė antropologija*, Tvermė, 1998.
- ⁵ Marcus, G. E., Fisher, M. M. J. *Anthropology as Cultural Critique*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1986.
- ⁶ Harris M. *Kultūrinė antropologija*, Tvermė, 1998.
- ⁷ Šitaip savo tyrimų kryptį įvardija patys autoriai.
- ⁸ Mead M. *Coming of Age in Samoa*, New York, 1949 [1923]; Freeman D. *Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983.
- ⁹ Pratt M.L. *Fieldwork in Common Places*: in Clifford J. and Marcus G. E., eds. *Writing Culture*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.
- ¹⁰ Min. veik.
- ¹¹ Clifford J. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*. Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press, 1996 [1988].
- ¹² Tyler S. A. Post-Modern Ethnography: From Document of the Occult to Occult Document. In: Clifford J. and Marcus G. E. (eds.) *Writing Culture*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.
- ¹³ Clifford, J. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*, Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press, 1996 [1988].
- ¹⁴ Mokslines etnografijos rašymo konvencijos visu pirma siejamos su Malinowskio *Argonautais*.
- ¹⁵ Kaip rodo pokolonijinės perspektyvos antropologijoje.
- ¹⁶ Čia vartojama reikšmė - "sukurta, kūrybinė". Šioji reikšmė taikytina ir "kūrybai" (*fiction*).
- ¹⁷ Žr.: Pratt M. L. *Fieldwork in Common Places*: In: Clifford, J., Marcus G.E. (eds.) *Writing Culture*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.
- ¹⁸ Min. veik.
- ¹⁹ Turimos omenyje tradicinės etnografijos taisyklės.
- ²⁰ Pratt M.,L. *Fieldwork in Common Places*. In : Clifford J., Marcus G.E. (eds.) *Writing Culture*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.
- ²¹ Min. veik.
- ²² Tropas - perkeltine prasme vartojamas žodis ar posakis (Lietuvių kalbos žodynas, XVI tomas, Vilnius, 1995).
- ²³ Terminas "patys" paprastai įvardija antropologus ir jų kultūros narius; terminas "kiti"- tyrinėjamos kultūros atstovus.
- ²⁴ Clifford, J. On Ethnographic Allegory. In : Clifford J., Marcus G.E. (eds.) *Writing Culture*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.
- ²⁵ Tylor E.B. *Origins of Culture*, Gloucester, Mass.: Peter Smith, 1958 [1871], p.1.
XX a.septintame dešimtmetyje šį pasakojimą pakeičia antropologijos kaip interpretacijos apie kultūrą, kuri yra tekstas, pasakojimas.
- ²⁶ Žr. evoliucionizmo tradicijos atstovus, taip pat F.Boaso, A.L.Kroeberio veikalus.
- ²⁷ Clifford J. On Ethnographic Allegory. In : Clifford J., Marcus G.E. (eds.), *Writing Culture*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.
- ²⁸ Frey N. *Anatomy of Criticism: Four Essays*, Princeton: Princeton University Press, 1957.
- ²⁹ Shostak M. *Nisa: The Life and Words of a !Kung Woman*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1981.
- ³⁰ Clifford J. On Ethnographic Allegory. In : Clifford J., Marcus G.E. (eds.) *Writing Culture*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.
- ³¹ Min. veik.

³² Žr.: Marcus G. E., Fisher M. M. J. *Anthropology as Cultural Critique*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1986.

³³ Plačiau apie tai žr. min. veik.

³⁴ Clifford J. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*, Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press, 1996 [1988].

³⁵ Galima prisiminti antropologinio folkloro apokriptinę istoriją apie Amerikos indėnų tiriamąjį, kuris, gavęs klausimą, nežinojo atsakymo ir nusprendė pažvelgti į A.Kroeberio darbą apie jo kultūrą; taip pat ir apie Afrikos vietinį gyventoją, kuris panašiu atveju susirado M.Fortes knygos egzempliorių.

³⁶ Latour B. The Politics of Explanation: an Alternative. In: Woolgar S. (ed.) *Knowledge and Reflexivity: New Frontiers in the Sociology of Knowledge*, London: Sage, 1988, p.16.

³⁷ Callaway H. Ethnography and Experience: Gender Implications in Fieldwork and Texts. In: Okely J. and Callaway H. (eds.) *Anthropology and Autobiography* (ASA Monographs 29), London and New York: Routledge, 1992, p.33.

³⁸ Clifford J. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*, Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press, 1996 [1988].

³⁹ Marcus G. E., Fisher M. M. J. Conveying Other Cultural Experience: The Person, Self, and Emotions. In Marcus G. E. and Fisher M. M. J. *Anthropology as Cultural Critique*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1986.

⁴⁰ Psichiniai procesai, gilinimasis į subjektų patyrimą ir jausmus nebuvo tradicinės etnografijos objektas. Psichologinio reflektyvumo etnografiją nuo tradicinės skiria rašymo strategijos. Rašymo strategijos Marcus'as ir Fisheris etnografojos klasifikacijoje yra pagrindinis kriterijus, skiriantis eksperimentinius ir tradicinius tekstus.

⁴¹ Eksperimentines etnografijas, kurias naudoja dialogo principus kaip rašymo strategiją, šiame straipsnyje vadina pomodernistinėmis. Marcus'as ir Fisheris vartoja terminą "modernizmo etnografija", norėdami pabrėžti paralelę tarp XIX a ir XX a pirmosios pusės literatūrinio

atsako į realizmą ir paskutiniųjų dešimtmečių antropologijos atsako į "realizmą" etnografijoje.

⁴² Marcus'as G. E., Fisheris M. M. J. Conveying Other Cultural Experience: The Person, Self, and Emotions. In: Marcus G. E. and Fisher M. M. J. *Anthropology as Cultural Critique*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1986.

⁴³ Min. veik.

⁴⁴ Kalbama apie individo ar keleto individų kultūrą. Toks tyrimas yra labiau prižiūrimas negu kalbėjimas apie kultūrą Tyloro įvardytos kultūros prasme.

⁴⁵ Fox R.G. For a Nearly New Culture History. In: Fox R.G. (ed.) *Recapturing Anthropology: Working in the Present*, Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press, 1991.

⁴⁶ Žr.: Ellis C., Bochner A.P. (eds.) *Composing Ethnography: Alternative Forms of Qualitative Writing*, Walnut Creek, London, New Delhi: A Division of Sage Publications, Inc., 1996.

⁴⁷ Žr.: Clifford J. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*, Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press, 1996 [1988].

⁴⁸ Min. veik.

⁴⁹ Min. veik.

⁵⁰ Šiame kontekste "literatūrinis" reiškia "ne etnografinis"; tai antropologų rašyta poezija, romanai ir pan.

⁵¹ Clifford J. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*, Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press, 1996 [1988].

⁵² Rabinow, P. Representations are Social Facts: Modernity and Postmodernity in Anthropology. In: Clifford J. and Marcus G. E. (eds.) *Writing Culture*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986.

⁵³ Žr.: Klumbytė N. Toward the Controlled Fiction in Ethnography.